

Suomen poika pellollansa

Laura-Kristiina Moilanen: Talonpoikaisuus, säädyllyisyys ja suomalaisuus 1800- ja 1900-lukujen vaihteen suomenkielisen proosan kertomana. Jyväskylä Studies in Humanities 105. Jyväskylä 2008. 207 s.

■ Historian- ja kirjallisuuden tutkijat tekevät hämmästyttävän vähän yhteistyötä, vaikka toisin luulisi, varsinkin nyt kun kirjallisuudentutkijat ovat yksissä tuumin palanneet kontekstuaaliseen lähestymistapaan. Se malli, joka haki kaiken vain teoksista itsestään, on eilistä.

Laura-Kristiina Moilasan väitöskirja on siis melkoinen harvinaisuus: historiantutkimus, joka vakavissaan käyttää kaunokirjallisuutta lähteenään.

Hänen aineistonaan on liki yhdeksänkymmentä suomenkielistä proosatekstiä, jotka ilmesivät 1850-luvun ja 1910-luvun välillä. Laajalta materiaaliltaan hän kysyy, mitkä temaattiset kuviot siinä toistuvat. Kysymyksen voi muotoilla toisinkin: onko talonpoikaisuus 1800-luvun jälkiosan ja 1900-luvun alkukymmenien kaunokirjallisuudessa niin keskeistä kuin erilaiset historialähteet ovat olettaneet?

Moilanen päätyy siihen, että suomenkielinen kaunokirjallisuus propagoi arvoja ja normeja, joita voi luonnehtia talonpoikaisiksi, ja että nämä arvot pysyivät kaunokirjallisuudessa vielä 1900-luvun puolella, kun yhteiskunnallinen kehitys jo oli mennyt menojaan. Kyse oli nimenomaan suomenkielisestä kaunokirjallisuudesta; maamme ruotsinkielinen kirjallisuus lähti vielä yhteissuomalaisiksi koettujen J. L. Runebergin ja Z. Topeliuksen jälkeen omaan suuntaansa.

Suomenkielisessä kaunokirjallisuudessa toistui työteliään ja sivistystahtoisen viljelijän hahmo; herroja ja säätyläisiä kritikoitiin ja talonpoikia kehoitettiin pysymään omalla pohjallaan niin vaatetuksessaan kuin tavoissaan; hyvä avioliitto katsottiin suotuisan elämänmenon edellytykseksi, ja naisen ja miehen rooleista neuvoteltiin. Moilanen analysoi hyvin etenkin sitä, miten kaunokirjallisuus edisti uutta, demokraattista avioliittokäsitystä, jonka mukaan alkoi olla suorastaan moraalitonta avioitua muusta kuin rakkaudesta. Miehen kunnia, joka perustui työhön, salli myös tunteet.

Moilanen myös huomaa, ettei ajan kaunokirjallisuus puhunut pelkästään yhdellä äänellä, kun se vannotti toisaalta pyyttelemään entisellä sääty-yhteiskunnan perustalla, toisaalta piti muutosta arvokkaana. Sekä kirjakirjallisuus että viihiteinen arkkikirjallisuus olivat tässä suhteessa samanlaisia. Molemmilla oli yhteinen mallikin: Pietari Päivärinta, 1800-luvun jälkiosan suosituimpiin kuuluva kirjailija, jonka Moilanen syystä nostaa esiin.

Väitöskirjansa loppuluvussa Moilanen linkittää kaunokirjallisuuden talonpoikaispainotuksen suomalaisuusliikkeen ohjelmaan, olihan osa kirjoittajista käytännössä fennomanian tilauskirjailijoita. Samalla tulee vaivihkaa esiin, että suomalaisuusliikkeen hellimä ”talonpoikaisuus” oli lähinnä yhteisesti ymmärretty mutta rajoitetaan tarkentumaton mielikuva, myyttikin, jonka ainekset tulevat moniaalta, aina antiikista asti. Kaunokirjallisuus sekä heijasti sitä että voimaperäisesti tuotti ja muokkasi uusiin tarpeisiin.

Moilasan väitöskirja linjaa kiinnostavasti sitä, miten kaunokirjallisuus voimaannutti suomalaisuusliikehdintää 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa. Se osoittaa, että suomalaisuusliikkeen ja kaunokirjallisuuden suhteita kannattaa vatedeskin perata, mutta rajatumminkin, ottaen esimerkiksi huomioon kirjoittajien sosiaaliset ja alueelliset erot ja kirjallisuuden lajierot sekä sen, että 1900-luvun alkukymmenien kirjallisuuden kenttä on ratkaisevasti erilainen kuin 1800-luvun: modernisoitunut ja kansainvälistynyt, kokenut kansankuvan murrok-

sen ja menossa kohti vuotta 1918. Pääosa Moilasen havainnoista koskee 1800-luvun kirjallisuutta.

Kun kaunokirjallisuutta käytetään 1800-luvun tutkimuksen lähteenä, on huomattava, että osa kirjoittajista oli oppia saaneita, osa lähipiiriään kuvaavia kansankirjailijoita. Vaikka Moilasen tutkimus viittaa siihen, että niin mäkituvan kuin papilan piirissä eläneillä kirjoittajilla oli 1800-luvun ja 1900-luvun alun historiallisessa tilanteessa hämmästyttävän yhtenäinen arvo- ja ajatusmaailma, asiaa syvemmin pohdittaessa olisi noussut mietittäväksi ainakin kaunokirjallisuuden, raportoivimmankin, intertekstuaalinen luonto. Kaikki kirjoittivat, tavalla tai toisella, Runebergin ja sittemmin Kiven sekä Päivärinnan vaikutuspiirissä.

Moilaselle kaunokirjallisuus on tietyllä lailla tekijätöntä yhteistä "todistusta" ajasta. Kirjallisuudentutkijaa moinen tietysti tökkii, mutta suhtautumistapa on ymmärrettävissä historian tutkimuksen kehyksissä: kun tietyt aiheumat toistumistaan toistuvat materiaalissa, ne antavat vaikutelman jostakin todella olemassa ja dokumentoitavissa olevasta, mikä ikään kuin siirtyy teokseen, ilman fyysisen kirjoittajan julki tuotua panosta. Moilanen painottaa johdannossaan, ettei hän hae kirjallisuuden todenvastavuutta, mutta käytännössä hän tekee niin.

Tekijättömyyden kanssa jonkinvertaisessa ristiriidassa on, että Moilanen esittelee kirjoittajat omassa luvussaan "Kirjoittajat, kokemukset ja todellisuuden kuvaus" ja jakaa heidät kiinnostavasti kolmeen temaat-

tiseen ryhmään: kuvaustavan pohjustajiin, näkökulman kehittäjiin ja tradition vahvistajiin ja kommentoijiin. Hän ei valittavasti sitten hyödynnä tätä jaotteluaan, vaikka se olisi voinut olla yksi mahdollisuus ryhdistää materiaalin käsittelyä. Sitä kautta olisi tultu intertekstuaaliseen tai intertekstuaalitemaattiseen analyysiin. Moilasen väitöskirjan eittämättömänä ongelmana on laajan aineiston käsittely yhtenä kokonaisuutena, jossa eivät näy kirjailijoiden väliset eivätkä alueelliset erot eikä teemojen kehittyminen yli puolen vuosisadan aikana.

Kuten huomataan, kahdella tieteenalueella liikkuvan tutkijan osa on epäkiitollinen. Moilanen selvästikin hallitsee oman alueensa, historian tutkimuksen, ja hänen tieto- ja lähdemääränsä on vakuuttava. Sama ei aivan päde – ei voinakaan päteä – siihen tapaan, jolla hän kirjallisuudentutkimusta käyttää. Teorioilla ja tutkimuksilla on aina omat historiallis-kulttuuriset laahuksensa, eikä niitä voi yksioikoisesti liittää toisiinsa. Juuttumatta tähän puoleen pitempään totean vain esimerkiksi, ettei realistinen teos välttämättä ole sen todenmukaisempi kuin muilla tavoin kirjoitettu eikä sen tarkastelu, miten temaattisia aineksia on teoksissa käytetty, oikein onnistu ilman narratologian käsitteistöä.

Liisi Huhtala